

Handreiking voor gemeentelijk beleid

Grensoverschrijdend gedrag en normstelling in de amateursport

Hoe ondersteun je sportverenigingen bij de aanpak van grensoverschrijdend gedrag? Deze handreiking helpt om beleid te maken vanuit een heldere norm.

Movisie: kennis en aanpak van sociale vraagstukken

Movisie is hét landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken. Samen met de praktijk ontwikkelen we kennis over wat echt goed werkt en passen we die kennis toe. De unieke rol van Movisie is het versnellen van leerprocessen. We zijn alleen tevreden als we een duurzame positieve verandering voor mensen in een kwetsbare positie realiseren.

We ondersteunen en adviseren maatschappelijke organisaties, overheden, maatschappelijk betrokken bedrijven en burgerinitiatieven. Lokaal of landelijk, toegesneden op het vraagstuk en de organisatie. Zo kunnen deze organisaties en hun professionals hun werk voor de samenleving zo goed mogelijk doen.

Movisie staat voor een maatschappij waar iedereen op een gelijkwaardige manier kan deelnemen. Waarin ook mensen in kwetsbare posities, gezien en ondersteund worden.

Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl.

Colofon

Auteurs: Amma Asante, Hanneke Mateman, Wilma Schakenraad, Christ de Wit.

Met dank aan: Hilde Bakker, CCV (Mariëlle Jansen), Hans Alderliesten, Sigrid Starremans

Opmaak: Suggestie & Illusie

Coverfoto: 123RF

Movisie, december 2021

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Deze publicatie is gefinancierd door het Ministerie van VWS.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Hoofdstuk 1	5
Wat is grensoverschrijdend gedrag in de sport?	
Hoofdstuk 2	10
Hoe werkt normstelling bij grensoverschrijdend gedrag?	
Hoofdstuk 3	12
Wat zijn de maatstaven voor effectief gemeentelijk beleid?	
I. Zet veiligheid en preventie voorop	13
II. Werk samen en ondersteun verenigingen	14
III. Zet kennis en deskundigheidsbevordering in als basis van beleid	14
IV. Besteed extra aandacht aan een positief pedagogisch sportklimaat	15
V. Heb oog voor handelingsverlegenheid en taboe binnen sportverenigingen	16
VI. Besteed aandacht aan handhaving, procedures en regels	16
VII. De rol van communicatie, offline en online	17
VIII. Vertaal het beleid naar een actieplan	17
Hoofdstuk 4	18
De rol van professionals en vrijwilligers, en hun inzet in de praktijk	
Hoofdstuk 5	20
Ketenpartners bij aanpak ouderenmishandeling	

Voorwoord

Dit kunnen ze niet alleen

Sportverenigingen willen grensoverschrijdend gedrag aanpakken, maar dat kunnen ze niet alleen. Ze hebben daar hulp bij nodig van gemeenten, sportbonden, kennisinstituten en ouders. Dat blijkt uit de vele gesprekken die we voerden met gemeenten, sportverenigingen en sportbonden. Sportverenigingen willen graag een positief sportklimaat creëren voor leden. Ze missen kennis over grensoverschrijdend gedrag. Ze hebben ook last van handelingsverlegenheid: ze vinden het lastig om dit aan te pakken.

Deze handreiking helpt gemeenten bij het ontwikkelen en aanscherpen van beleid. Dat is de eerste stap. We hopen dat gemeenten daarna ook de volgende stap zetten: het beleid vertalen naar een concreet actieplan. Het is belangrijk om dat samen met alle betrokkenen te doen: bestuurders, trainers, vertrouwenspersonen, coaches, pedagogen, leden, sporters, ouders en verzorgers. Daarbij is de insteek: grensoverschrijdend gedrag hoort niet thuis in de sport.

Amma Asante
Hanneke Mateman
Wilma Schakenraad
Christ de Wit

1

Wat is grensoverschrijdend gedrag in de sport?

Met ruim vier miljoen Nederlanders die aan sport doen in verenigingsverband, spelen lokale sportverenigingen een belangrijke rol in de samenleving. Bijna 5 miljoen Nederlanders, jong en oud, zijn lid van een sportvereniging. En er zijn ongeveer 25.000 sportverenigingen in Nederland. Sportverenigingen zijn daarmee belangrijk voor de gezondheid van inwoners van gemeenten. Daarnaast vormen zij een belangrijke rol in het bij elkaar brengen van lokale gemeenschappen. Sportverenigingen zijn in die zin onmisbare partijen in het lokale jeugd-, gezondheids-, en participatiebeleid.

Juist vanwege het belang van sportverenigingen in het bijeenbrengen van mensen, jong en oud, is aandacht voor sociale veiligheid en grensoverschrijdend gedrag een vereiste voor gemeenten. Immers daar waar mensen samen komen, samen spelen en activiteiten ontplooiën, kunnen zich ook onveilige situaties voordoen waarbij persoonlijke grenzen worden overschreden. Grensoverschrijdend gedrag kan er toe leiden dat sporters stoppen met sporten. Het kan littekens achterlaten en nare gevolgen hebben waar mensen hun hele leven last van ondervinden. Het kan leiden tot problemen in de ontwikkeling van mensen en hun gezondheid. Een sportvereniging waar zich (meerdere malen) voorvallen van grensoverschrijdend gedrag hebben voorgedaan, lopen bovendien risico's op leegloop en kunnen worden bedreigd in hun voortbestaan.

Om al deze redenen is het van belang voor gemeenten om binnen het lokale sportbeleid aandacht te hebben voor de preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag. Gelukkig is in de afgelopen jaren veel aandacht ontstaan voor een veilig sportklimaat waarbinnen ruimte gecreëerd kan worden voor preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag. Binnen het beleid voor een positief sportklimaat is kennis ontwikkeld, zijn er tools en speciale functionarissen die speciaal ingezet kunnen worden om sportverenigingen te ondersteunen bij de preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag.

In de literatuur bestaan uiteenlopende definities voor grensoverschrijdend gedrag. Er zijn ook uiteenlopende cijfers hoe vaak het voorkomt, variërend van 2 tot 50%. Het is lastig om studies te vergelijken omdat er verschillende definities en onderzoeksmethodieken worden gebruikt.¹

1 Fasting, Chroni, Hervik, & Knorre, 2011; Kirby et al., 2000

Twee punten vallen op als we de studies vergelijken:

1. Het risico op grensoverschrijdend gedrag is voor meisjes en vrouwen hoger dan voor jongens en mannen. Het is ook voor topsporters hoger dan voor breedtesporters.²
2. Grensoverschrijdend gedrag ging eerst vooral over seksuele intimidatie. Nu wordt het steeds vaker verbreed naar emotioneel misbruik, lijfstraffen, ontgroening, pesten en onder druk zetten van jonge atleten.³

Wat is het?

In deze handreiking gebruiken we deze definitie van grensoverschrijdend gedrag in de sport: 'Enige vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd'.⁴ Grensoverschrijdend gedrag kan dus een subjectieve beleving zijn: wat de een als grensoverschrijdend gedrag ervaart, wordt mogelijk door de ander niet zo ervaren.

'Wat ik las op Messenger was gewoon walgelijk. De trainer stelde aan mijn zoon voor om in elkaars 'bek te pissen' of 'met de blote kont op het gezicht te gaan zitten' in ruil voor nieuwe voetbalschoenen. Alsof die voorstellen nog niet voldoende waren, was het vooral de manipulatieve toon die mij de adem ontnam.'

Lut, moeder van M., 12 jaar, voetballer

Wie zijn kwetsbaar?

Ruim de helft van Nederlanders sport iedere week. Drie op de vier daarvan heeft een lidmaatschap en of een abonnement en sport bij een vereniging of een sportaanbieder en heeft een lidmaatschap en of abonnement. Dit is bij een vereniging of een sportaanbieder (club).⁵ Het aantal mensen dat lid is van een vereniging is ongeveer 4 miljoen. Daarnaast staan ongeveer een miljoen vrijwilligers per week klaar voor een sportvereniging.⁶ Deze sportverenigingen en sportclubs zijn vatbaar voor grensoverschrijdend gedrag. Die vatbaarheid heeft allereerst te maken met de vele lichamelijke contactmomenten. Daarnaast heeft het te maken met de mogelijk ongelijke machtsverhouding tussen trainers en jeugdleden, vooral door het leeftijdsverschil.

2 Fasting, Brackenridge, & Sundgot-Borgen, 2003; Leahy, Pretty, & Tenenbaum, 2002

3 Baar & Wubbels, 2013; Gervis & Dunn, 2004; Stafford & Fry, 2013; Stirling & Kerr, 2012

4 Sporttuchtrecht Blauwdruk SI 2018

5 Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS i.s.m. het RIVM/Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu/Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2014-2020)

6 De Vries et al., 2017

Sportende kinderen blijken risico te lopen gepest te worden op de sportvereniging.⁷ Uit onderzoek komt naar voren dat 5 tot 14% van de kinderen tussen de 10 tot 13 jaar regelmatig wordt gepest op school. Op sportverenigingen komt pesten minstens zo vaak voor als op basisscholen.⁸ Toch signaleert 93% van de trainers pesten niet of nauwelijks.⁹ Er wordt weinig tot geen aandacht besteed aan pesten op sportverenigingen. Op sportclubs wordt er geen gebruik gemaakt van een protocol of methode om pesten aan te pakken. Trainers zien hier geen voordelen in en antipestprogramma's voor de sportvereniging bestaan niet. Gezien de cijfers is het belangrijk dat hier meer onderzoek naar wordt gedaan.¹⁰

Waarom is het lastig om dit aan te kaarten?

Overheden en sportorganisaties zijn geneigd vooral de zonnige zijde van sport te zien. Sport wordt gezien als een uitlaatklep. Sport werkt verbindend. Sport kan worden ingezet voor maatschappelijke doeleinden. Die positieve kenmerken maken het lastig om grensoverschrijdend gedrag in de sport te bespreken. Het sluit namelijk niet aan bij de maatschappelijk geaccepteerde beeldvorming van sport.¹¹

We hebben trainers, coaches en vertrouwenscontactpersonen gevraagd hoe vaak grensoverschrijdend gedrag voorkomt. Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt, zegt men, niet of nauwelijks voor, maar alle verenigingen hebben wel te maken met andere vormen van grensoverschrijdend gedrag zoals verbale of fysieke agressie, pesten, discriminatie en dergelijke. Dit komt overeen met hetgeen wij reeds vermoedden: seksueel grensoverschrijdend gedrag laat zich in vergelijking tot andere vormen van grensoverschrijdend gedrag moeilijker signaleren en herkennen, met name wanneer het zich in het grijze gebied bevindt of zich bij kinderen voordoet die minder goed in staat zijn hun grenzen aan te geven, zich te verweren of simpelweg bang zijn vanwege het grote verschil in machtsverhoudingen (leeftijd, status e.d.). Of ze wijzen naar de samenleving: wat in de sport gebeurt, is een reflectie van wat zich in de samenleving afspeelt. In een onderzoek¹² geven respondenten aan dat zij veranderend gedrag bij jeugdsporters een belangrijk signaal vinden van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Veranderend gedrag is een breed begrip. Het kan een gevolg zijn van andere problemen en hoeft niet betrekking te hebben op seksueel grensoverschrijdend gedrag op de sportvereniging. De voorbeelden die de respondenten geven - opvallend vaker afwezig zijn op trainingsmomenten, angstige houding – komen overigens wel overeen met de literatuur.¹³

Er zijn allerlei redenen waardoor grensoverschrijdend gedrag niet herkend en aangepakt wordt binnen sportverenigingen. Gebrek aan een eenduidige definitie, gebrek aan kennis bij verantwoordelijke partijen en het feit dat grensoverschrijdend gedrag wordt gezien als een maatschappelijk probleem dat niet specifiek met de sport te maken heeft.

7 Collot D'Escury & Dudink, 2010

8 Baar, 2012

9 Baar, 2012

10 Pesten op Sportverenigingen Prevalentie en Aard van Pestgedrag bij Kinderen van 10-12 Jaar naar Type Sport en Sekse, Castenmiller, F., Kaste, de R. A., Springer, Q. R., Veldhuis, M. M.

11 Sexual harassment and abuse in sport: The research context, Celia Brackenridge and Kari Fasting

12 Mahoney, 2011; Zwiëp & Spoormakers uit 2014

13 Vertommen & Schipper-van Veldhoven, 2012

Agressie in de sport

Sport weerspiegelt voor een belangrijk deel het agressieniveau in een samenleving. De een-op-een relatie, met name in het geval van agressie, is plausibel. Allereerst is sport veel minder een publiek domein dan straten en pleinen. Sport is niet anoniem. Bovendien kan niet op elk sportief treffen worden toegezien. Het is bovendien ingebed in tal van regels, codes en sancties die als bekend mogen worden verondersteld. Een tweede reden waarom sport niet zomaar gelijkgesteld kan worden aan andere sociale terreinen waar agressie voorkomt, is de impliciete erkenning dat een zekere mate van agressie bij bepaalde sporten hoort.

Rol vertrouwenspersonen

Vertrouwenscontactpersonen en trainers zijn geneigd te denken dat er geen seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomt op hun sportvereniging.¹⁴ Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat zij de gradatie van de ernst anders inschatten. Dit zou het herkennen van de signalen en hierop acteren in de weg kunnen staan.¹⁵ Uit onderzoek blijkt dat het verantwoordelijkheidsgevoel van trainers een belangrijke rol speelt als het gaat om seksueel grensoverschrijdend gedrag. Trainers fungeren immers als schakel naar de vertrouwenscontactpersonen binnen de vereniging. Daarom kan de samenwerking tussen vertrouwenscontactpersonen en trainers worden gezien als belangrijk onderdeel van een preventieve aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Grenzen opzoeken

Uit literatuuronderzoek komt naar voren dat agressie in de sport niet alleen maar af te doen is met een verwijzing naar invloeden van buiten. Agressie is deels ook in de sport ingebakken: sporters hebben de neiging grenzen op te zoeken.¹⁶ Zo zijn er sport-specifieke verklaringen voor agressie in de sport zoals sportfrustratie, verharding van de sport en directe negatieve beïnvloeding van de sporter tijdens wedstrijden door belangrijke anderen. Denk hierbij aan medespelers, ouders, trainers, supporters en tegenstanders. Andere verklaringen zijn: tekort aan toezichthoudend en gezaghebbend sportkader (scheidsrechters, trainers, leiders) en de indirecte invloed van profsport en media.

Daarnaast zijn er ook algemeen maatschappelijke verklaringen voor agressie in de sport. Denk aan frustraties thuis waarbij sport wordt gezien als uitlaatklep voor persoonlijke frustraties uit het dagelijkse leven. Denk ook aan de indirecte opvoeding tot assertief burgerschap. Dit werkt door op het sportveld en slaat om in agressiviteit: meer uitdelen, minder kunnen incasseren). Dan zijn er ook de subculturele oriëntaties: de sterk onderscheidende groepsgevoelens. Deze werken door en worden versterkt in de sport. Tot slot werkt ook de ongelijkheid in de samenleving door in de sport, zoals stigmatisering, sociale uitsluiting en discriminatie.¹⁷

Middel om te winnen

Zeker bij fysieke sporten is enige mate van agressie toegestaan. Agressief gedrag in de sport wordt ook gezien als middel om te winnen. Dit geldt soms ook voor andere vormen van grensoverschrijdend gedrag in de sport: de oorzaak wordt vaak buiten de sport zelf gezien terwijl in de sport zelf verklaringen te vinden zijn voor grensoverschrijdend gedrag.

14 Serkei, Goes, & De Groot, 2012

15 Baar & Wubbels, 2013; Van Berlo & Van Beek, 2015

16 Verwey-Jonker, 2003

17 Agressie in de sport (samenvatting), fysieke en verbale agressie in de Rotterdamse amateursport: ervaringen en verklaringen. Verwey-Jonker (2003)

Trainers

Kinderen komen op de sportvereniging in aanraking met een trainer die in deze context de rol van opvoeder op zich neemt. Het opvoeden gebeurt zowel impliciet, door de geldende regels en heersende verwachtingen, als expliciet, door de interactie tussen een trainer en kind. Doordat trainers de rol van opvoeder op zich nemen, hebben zij een belangrijke invloed op de interacties tussen kinderen in een team.¹⁸ Onder deze interacties vallen zowel sociale gedragingen als pestgedrag. Trainers hebben daarmee een controlerende functie op pestprocessen binnen het team. Er is niet veel bekend over de wijze waarop trainers in de praktijk omgaan met pestgedrag bij de sportvereniging. Het is ook niet bekend in welke mate zij zich bewust zijn van hun functie als opvoeder en zich hier verantwoordelijk voor voelen.¹⁹

Uit diverse onderzoeken blijkt dat trainers en leerkrachten geen duidelijk inzicht hebben in de definitie en aard van pesten. Ook blijkt dat trainers onvoldoende op de hoogte zijn van het pestgedrag.²⁰ Aangezien trainers het begrip 'pesten' dus niet duidelijk kunnen omschrijven en het pestgedrag vaak buiten hun zicht afspeelt, bestaat het risico dat zij dit niet goed en tijdig herkennen. Daardoor kunnen zij niet adequaat en tijdig reageren.

Uitkomsten onderzoeken

Onderzoek naar grensoverschrijdend gedrag is vooral gericht op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Op de andere vormen van grensoverschrijdend gedrag is nog niet of nauwelijks betrouwbaar onderzoek voorhanden. Wat dat betreft is er sprake van een enorme kennislacune. Hoewel in de afgelopen 20 jaar de aandacht voor onderzoek naar seksuele intimidatie in de sport is toegenomen, ontbreekt het aan systematisch onderzoek, hierdoor bestaan geen betrouwbare cijfers. Tot deze conclusie komt de commissie De Vries, die naar aanleiding van verontrustende berichten van NOC*NSF in 2017 onderzoek doet naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport. De commissie vroeg dr. Tine Vertommen een eerder door haar in 2014 verricht prevalentie onderzoek toe te spitsen op de sport in Nederland. Haar onderzoek biedt inzicht in de aard en omvang van seksuele intimidatie en misbruik bij 1999 in Nederland wonende volwassenen van 18 tot en met 50 jaar, die tijdens hun jeugd actief waren in de sport. De meldingen die na dit onderzoek, in 2015 en 2016, bij het Vertrouwenspunt Sport zijn gedaan, geven geen aanleiding te veronderstellen dat een onderzoek onder volwassenen in de leeftijd van 18-50 jaar, waarbij de tijdreeks 2 jaar verschuift (van 2014 tot en met 2016), tot een ander inzicht zou leiden. Ondanks het gebrek aan betrouwbare cijfers komt de commissie tot nieuwe volgende inzichten over seksuele intimidatie en misbruik, over plegers in de sport en over risicogroepen.

Seksuele intimidatie en misbruik in het algemeen

Uit het onderzoek van Rutgers Seks onder je 25e blijkt dat 11% van de vrouwen en 2% van de mannen tussen de 12 en 25 jaar weleens is gedwongen om seksuele handelingen te doen die ze niet wilden.

18 Rutten et al., 2007; 2008

19 McCallister, Blinde, & Weiss, 2000

20 Baar, 2012

Seksuele intimidatie en misbruik in de sport

Uit het onderzoek onder 1.999 Nederlanders die voor hun 18^e jaar hebben gesport in georganiseerd verband, blijkt dat 12% seksueel grensoverschrijdend gedrag rapporteert. 4% geeft aan ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren: aanranding of verkrachting. Dit percentage is anders dan uit het onderzoek van Rutgers komt, maar daar gold een hogere leeftijdsgrens.

Plegers in de sport

44% van de gerapporteerde seksuele grensoverschrijdingen is gepleegd door een of meer medesporters. In 39% van de gevallen zijn de plegers bekende volwassenen in de vereniging. In 21% van de gevallen gaat het om de coach of trainer. In 22% van de gevallen is de pleger een onbekende, zoals een supporter, een omstander of een voorbijganger. De som van deze percentages telt op tot meer dan honderd, omdat het voorkomt dat incidenten meerdere plegers kennen.

Risicogroepen in de sport

Hoewel de absolute aantallen relatief gezien klein zijn, kunnen de onderzoeksresultaten indicaties geven van de omvang van grensoverschrijdend gedrag bij risicogroepen. Zo zegt bijna 1 op de 3 volwassenen die als kind deelnamen aan sportactiviteiten voor kinderen met een beperking, in die tijd seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren. Bij sporters zonder beperking is dit 1 op de 10. Ook LHBT-sporters rapporteren vaker seksueel grensoverschrijdend gedrag dan heteroseksuele sporters (23% tegen 11%). Sporters met een migratieachtergrond rapporteren ook meer seksueel grensoverschrijdend gedrag dan autochtone sporters, maar het verschil is daar minder groot (17% tegen 11%). Bij topsporters onder de 18 jaar gaat het om 20%.

'Ik was twaalf en menstrueerde net. Ik schaamde mij enorm en wilde daarom niet douchen na het sporten. Van de trainer moest ik douchen. Eerder mocht ik niet naar huis. Ik heb me maar uitgetkleed en ben gaan douchen en heb hard staan huilen onder de douche.'

Annet, inmiddels een volwassen vrouw van 49

Hoe werkt normstelling bij grensoverschrijdend gedrag?

Om te begrijpen hoe normstelling bij grensoverschrijdend gedrag werkt, is inzicht nodig in de wijze waarop ethiek, moraal, waarden, normen, het menselijk gedrag, wetten en regelgeving zich tot elkaar verhouden.

Uitleg van alle begrippen

Moraal

Moraal gaat over het handelen van de mens ten opzichte van goed en kwaad. Elke maatschappelijke context heeft haar eigen moraal. Dit zijn heersende opvattingen over correcte en gewenste gewoonten, gedragingen en gebruiken in de eigen samenleving. Dit wordt ook wel zeden genoemd.

Waarden en normen

Een heersende moraal wordt gevoed door waarden en normen. Waarden zijn dieper gelegen overtuigingen over het goede, het schone en het hogere. Waarden zijn belangrijk en nastrevenswaardig. Normen zijn de ongeschreven opvattingen en gedragsregels die uit de waarden voortvloeien. Normen geven aanwijzingen voor pragmatisch handelen. Voorbeelden van waarden zijn de universele verklaring van de rechten van de mens, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst.

Normen en waarden hangen met elkaar samen. Normen verschuiven, vervagen, worden strikter. Waarden zijn meer verankerd en hebben een meer permanent karakter. Verschillende bevolkingsgroepen kunnen dezelfde waarden benadrukken. De normen die eruit voortvloeien, kunnen variëren. Dit heet cultuursensitief denken. Bijvoorbeeld: in sommige culturen toon je respect voor iemand door niet dóór te vragen bij een niet-pluis-gevoel. In de Nederlandse cultuur toon je respect door dan juist wél door te vragen.

Normen worden vanuit waarden bepaald en niet andersom. Een voorbeeld van een waarde is gelijkheid. De bijbehorende norm is: niet discrimineren. Een ander voorbeeld van een waarde is elkaar bescherming bieden. De bijbehorende norm is: help eerst vrouwen en kinderen. De waarde gezondheid bevorderen heeft als norm: jong, slank en sportief, niet roken, niet drinken en overmatig eten.

Sportethiek

Ethiek gaat over de vraag: wat is een goede moraal? Ethiek analyseert normen, waarden, gebruiken en gewoonten en verheldert de naar voren gebrachte argumenten en de rechtvaardiging van morele claims. Sportethiek is het nadenken over sportbeoefening en het zo goed mogelijk uitvoeren van de sport door het stellen van ethische vragen. Een voorbeeld van sportethiek is: mag een tennisser een tegenstander die aanstalten maakt om te serveren uit zijn concentratie halen? En worden de spelregels wel correct toegepast? Een ander voorbeeld van sportethiek is: mag je een jong kind wel opleiden tot topsporter? En: zijn de miljoenen die topvoetballers verdienen moreel te verantwoorden? En: heeft sport beoefenen een opvoedende waarde?

Wetten en regelgeving

Aan de basis van een normstellend kader liggen wetten en regelgeving. Daarmee wordt bedoeld: het geheel aan geschreven regels dat in een land geldt waarbij wetten door de overheid worden afgevaardigd en bekrachtigd. Regelgeving bevat uitvoeringskaders voor het correct implementeren of toepassen van wetgeving waarmee de strekking van wetgeving nader toegespitst wordt op een specifieke bedrijfstak of een samenlevingsaspect.

Wat is het belang van gedeelde normen en waarden?

Gedeelde normen en waarden geven richting aan de samenleving en bieden daarmee duidelijkheid over gedrag, over wat wel en wat niet geaccepteerd is. Gedeelde normen en waarden helpen ongewenst gedrag te benoemen, te corrigeren en te handhaven. Let wel, alleen een norm stellen is niet genoeg ('daarom doen we dit zo'). Een norm moet ook tegen het licht gehouden worden en de vraag worden gesteld: waarom vinden we dit de norm en waar is deze op gebaseerd?

De gezamenlijk gedeelde waarde erachter ('daarom zien we het zo') moet gekend en onderschreven worden. Als aan deze randvoorwaarden is voldaan, kan er naar de norm geleefd worden. Bij een normstellend kader zoeken we naar eenduidigheid in het beoordelen van gedrag aan de hand van gedeelde normen en waarden. Met een normstellend kader kan beoordeeld worden of gedrag in het grijze middenveld acceptabel of onacceptabel is.

Een normstellend kader heeft 3 functies:

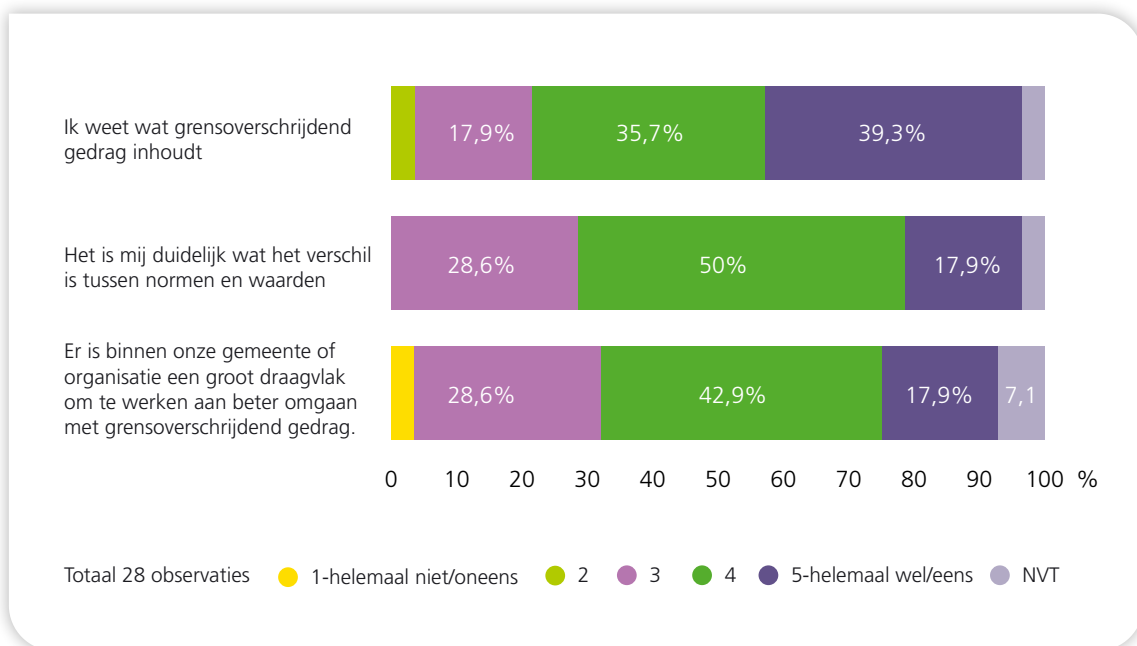
1. Het helpt professionals, bestuurders, sporters en omstanders om grensoverschrijdend gedrag te kennen en te zien wat er moet worden gezien.
2. Het helpt om verantwoordelijkheid te nemen zowel bij 'het grijze gebied' als bij grensoverschrijdend gedrag.
3. Het vergroot de handelingsbekwaamheid.²¹

21 Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport door Vertommen Tine, Schipper-van Veldhoven Nicolette, Uziebo Kasia, Van den Eede Flip, Universiteit Antwerpen,

3

Wat zijn de maatstaven voor effectief gemeentelijk beleid?

Gemeenten hebben een verantwoordelijkheid om sportverenigingen te ondersteunen en om te zorgen voor de sociale veiligheid van hun sportende inwoners. Uit de gesprekken met vrijwilligers betrokken bij sportverenigingen en gemeenteambtenaren blijkt dat er een taboe is om te praten over grensoverschrijdend gedrag in de sportorganisatie. Daarom is het belangrijk om als gemeente samen met alle betrokkenen beleid te ontwikkelen om grensoverschrijdend gedrag in de sport bespreekbaar te maken en aan te pakken.

Gemeenten besteden jaarlijks ongeveer 1,2 miljard euro aan sportaccommodaties, sportverenigingen en sport in het algemeen.²² Iedere gemeente beschikt over een sportbeleid aan de hand waarvan de beschikbare middelen en accommodaties worden verdeeld en beheerd. Veel gemeenten besteden ook aandacht voor een positief sport klimaat en hebben daartoe ook beleid ontwikkeld. Echter, lang niet iedere gemeente besteedt aandacht aan grensoverschrijdend gedrag in de sport of ondersteunt sportverenigingen bij de aanpak daarvan. Hier kan door middel van beleid verandering in komen. De gemeente heeft hiertoe alle reden want het gaat per slot van rekening niet alleen om de sociale veiligheid van hun inwoners.

22 Rapport van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport, 2017

Betrokkenheid van gemeenten bij de aanpak van grensoverschrijdend gedrag is in de loop der jaren wel aan het toenemen. Dit is mede toe te schrijven aan de grote decentralisaties van de afgelopen jaren, bijvoorbeeld op het gebied van de jeugdzorg. Er is ook een steeds grotere betrokkenheid van gemeenten bij veiligheid in de buurten.

Bij de ontwikkeling van gemeentelijk beleid voor de aanpak van grensoverschrijdend gedrag en aandacht voor de sociale basis en gezonde leefstijl in het kader van preventie zijn een aantal basisstappen die genomen kunnen worden:

- * Bereid je goed voor: begin met het creëren van bewustzijn dat grensoverschrijdend gedrag bestreden moet worden omdat dit niet bijdraagt aan een veilig sportklimaat.
- * Bereid je ook goed voor op de implementatie en onderzoek en reflecteer op de beginsituatie: waar sta je nu als gemeente?
- * Onderzoek waar sportverenigingen behoefte aan hebben. Deze stap kan helpen bij het creëren of vergroten van bewustzijn.
- * Zet dit thema politiek en bestuurlijk op de agenda zodat er draagvlak is binnen het gemeentelijk bestuur.
- * Ontwikkel specifiek beleid, gericht op de aanpak van grensoverschrijdend gedrag binnen het algemene beleid bijvoorbeeld binnen het beleid voor een positief sportklimaat.
- * Vorm een netwerk van deskundigen en betrek hun expertise, te denken valt aan (jeugd)zorg, zedenafdeling van de lokale politiekorps, meldpunt seksueel geweld, centrum voor jeugd en gezin, veilig thuis

I. Zet veiligheid en preventie voorop

Meestal wordt pas na het uitbreken van een incident beleid ontwikkeld binnen de sportorganisatie. De nadruk ligt dan vaak op repressieve maatregelen. Dit soort beleid biedt geen aanknopingspunten voor de positieve seksualiteitsbeleving van kinderen binnen de sportorganisatie en zal zoveel mogelijk vermeden moeten worden. Een allesomvattend beleid bestaat uit reactieve maatregelen, preventie en proactieve tools.²³ Uit de literatuur weten we dat een maatstaf voor succesvol beleid om veilig sporten te bevorderen wordt gevormd een aantal zaken zoals de bescherming van de persoonlijke integriteit van sporters, het promoten van (kinder)rechten en betrokkenheid van alle relevante partijen. Dit verankeren binnen beleid stelt sportorganisaties in staat om proactieve maatregelen te nemen. Het helpt ook om op te treden bij incidenten en te kunnen straffen. Alleen repressieve maatregelen (tuchtrechtelijke procedure of een zwarte lijst met overtreders aanleggen) zijn niet onvoldoende. Kleine sportverenigingen en verenigingen zonder eigen accommodatie hebben een bijzondere positie in dit alles. Zij blijken de grootste achterblijvers bij de aanpak van grensoverschrijdend gedrag. Voor deze verenigingen kan de gemeente een rol spelen, door bijvoorbeeld een gemeentelijk vertrouwenscontactpersoon aan te stellen waar een beroep op gedaan kan worden.²⁴

23 Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport door Vertommen Tine, Schipper-van Veldhoven Nicolette, Uziebo Kasia, Van den Eede Flip, Universiteit Antwerpen,

24 Veiligheidsborging bij sportverenigingen tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag Factsheet 2021/23

II. Werk samen en ondersteun verenigingen

Wanneer is gemeentelijk beleid over normstelling bij grensoverschrijdend gedrag in de sport het meest effectief? Dat is het geval als het als doelstelling heeft om sportverenigingen en clubs te ondersteunen, zonder hun verantwoordelijkheid voor het tegengaan van seksueel wangedrag over te nemen. Die ondersteuning kan de gemeente invullen door de inzet van professionele expertise en door periodiek lokaal overleg te organiseren tussen vertegenwoordigers van verschillende verenigingen. Door middel van subsidieverlening en de daarbij behorende subsidiekaders kunnen gemeenten voorwaarden verbinden aan die ondersteuning.

Samenwerking met de sportverenigingen en clubs bij de totstandkoming van beleid is een belangrijke randvoorwaarde om het beleid te laten slagen. Dit hoeft zich niet alleen te beperken tot de ontwikkeling van beleid. Het kan ook worden uitgebreid tot de evaluatie en alles wat daartussen zit, zoals de communicatie van het beleid en de opzet van voorlichtingscampagnes. Hoe intensiever de samenwerking, hoe groter de kans dat het bij de verenigingen en clubs beklijft en structureel onderdeel wordt van hun processen en activiteiten. Het beleid is vooral ter ondersteuning van de clubs bij preventie, aanpak en handhaving.

Voor de gemeente is een belangrijke taak weggelegd om de sportverenigingen te ondersteunen met kennis en de organisatie, mobilisatie en inzet van kennis. Sportverenigingen geven namelijk aan dat zij niet over de kennis beschikken om adequaat te kunnen handelen. Zij zijn hiertoe niet of onvoldoende geëquipeerd zowel als het gaat om beleid, maar ook om financiële middelen en menskracht. Nu is in de afgelopen jaren, mede door de inzet van de sportbonden, veel aandacht voor positieve sportklimaat bij sportverenigingen en clubs. Toch merken we dat er nog handelingsverlegenheid is als het gaat om het bespreekbaar maken van grensoverschrijdend gedrag, het herkennen van grensoverschrijdend gedrag en de ontwikkeling van een normstellend kader. Daarom is het aanbevelingswaardig om binnen het beleid specifiek aandacht hiervoor in te ruimen.

III. Zet kennis en deskundigheidsbevordering in als basis van beleid

Kennis is belangrijk, met name bij preventie. Een preventiebeleid is pas geslaagd wanneer de lokale actoren op het sportveld er kennis van hebben en de principes zelf uitdragen. Kennis speelt dus een belangrijke rol en ook sensibilisering en opleiding van coaches, bestuursleden en sporters.

- * Bouw ook aan een netwerk van experts die richting geven aan beleid en implementatie op het gebied van grensoverschrijdend gedrag en normstelling binnen de sport.
- * Creëer een eenduidige definitie van grensoverschrijdend gedrag met alle betrokkenen die aansluit bij de praktijk.
- * Stel sportverenigingen in de gelegenheid om de deskundigheid van (toekomstige) trainers te vergroten op regionaal gebied. Dit kan bijvoorbeeld door de preventie van grensoverschrijdend gedrag als verplicht onderdeel terug te laten komen in het curriculum van de trainersopleidingen.²⁵ Door het op de agenda te houden bij trainers, commissies en ledenvergaderingen zorg je voor structurele aandacht. Er is bestaande kennis voor handen waaronder het programma 'Sport met Grenzen' dat gebruik maakt van het vlaggensysteem. Ga het wiel niet opnieuw uitvinden om samen met de sportverenigingen een preventiebeleid te ontwikkelen.²⁶

25 Cense & Coehoorn, 2017; De Vries et al., 2017

26 Vertommen, Schipper-van Veldhoven, Uzieblo, & Van Den Eede, 2016

Breng de mogelijkheid onder de aandacht van clubs en sportverenigingen om gebruik te maken van buurtsportcoaches die de vrijwilligers en betaalde krachten kunnen ondersteunen bij het samenwerken met andere organisaties op het gebied van onder andere zorg, onderwijs en veiligheid.

IV. Besteed extra aandacht aan een positief pedagogisch sportklimaat

Heb oog voor sportende (kwetsbare) kinderen en de bijzondere deskundigheid die het vergt om hen te beschermen tegen grensoverschrijdend gedrag. Een goed pedagogisch sportklimaat is van belang voor de positieve ontwikkeling van jeugdigen. Het draagt bij aan de structurele sportparticipatie van kwetsbare jeugdigen. Onder een pedagogisch sportklimaat kan worden verstaan: positieve relaties tussen de spelers, een goede interactie tussen trainer en speler, een prettige verenigings sfeer, een duidelijke verenigingsorde en betrokken ouders.²⁷

De sportbonden, in samenwerking met de overheid, hebben veel aandacht voor de pedagogische aspecten binnen de sport. Er is een landelijk actieplan opgesteld. De commissie De Vries die naar aanleiding van dit actieplan een onderzoek startte naar seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport formuleerde dan ook als een van de richtlijnen voor de toekomst: een open klimaat op sportverenigingen. Een tweede richtlijn is: aandacht voor de deskundigheid van sportbegeleiders.²⁸

Verenigingen lopen tegen het probleem aan dat zij werken met vrijwilligers, die niet altijd over de kennis en handvatten beschikken om kwetsbare jeugdigen op een goede manier te begeleiden of om een veilige sportomgeving in te richten.²⁹ Opleiding en persoonlijke achtergrond stellen trainers in staat om een kwalitatief goede, pedagogische training te geven.³⁰ Pedagogische training zou daarom een vast onderdeel moeten zijn van de opleiding tot sportleider, trainer en coach.³¹

Met deze wetenschap in het achterhoofd zouden gemeenten in kunnen steken op kaderontwikkelingsactiviteiten voor verenigingen, zoals bijvoorbeeld plaatsvindt in de gemeenten Utrecht, Den Haag en Rotterdam. Het feit dat (kwetsbare) kinderen aan sport doen binnen een sportvereniging of sportinstelling vraagt om ontwikkeling en ondersteuning van een kader zodat zij adequaat worden begeleid. Dit kan bijvoorbeeld door kaderontwikkeling bij sportverenigingen te ondersteunen door de inzet van sportpedagogen bij sportverenigingen.

Een sportvereniging met een duurzaam pedagogisch klimaat is een sportvereniging waar (1) eenduidige gedragsregels gelden die bekend zijn bij de leden, ouders en vrijwilligers, (2) trainers en teamleiders over didactische en pedagogische vaardigheden beschikken (bijvoorbeeld vaardigheden over hoe te handelen bij pestgedrag of over hoe een sociaal veilige sfeer te creëren), en (3) ouders aanwezig zijn bij wedstrijden en trainingen en die helpen bij activiteiten die plaatsvinden op de sportvereniging.³²

27 Mastherthesis Draper: 'Naar een positief sportklimaat' Evaluatieonderzoek naar de Effecten van de Interventie 'De Sportpedagoog' op het Pedagogisch Sportklimaat bij Twee Voetbalverenigingen. 2017-2018 Master Youth, Education and Society (Maatschappelijke Opvoedingsvraagstukken) Universiteit Utrecht

28 De Vries, Ross-van Dorp & Myjer, 2017

29 Schipper-van Veldhoven, 2016

30 Knoppers, 2006

31 Dirks, Stams, Biestra, Schuengel, & Hoeksma, 2003

32 Hermens & Gilsing, 2013, p. 17

Op basis van wetenschappelijk onderzoek kan worden geconcludeerd dat een goed pedagogisch sportklimaat kan bijdragen aan een positieve ontwikkeling van jeugdigen.³³ Wanneer gesport wordt in een positieve omgeving kan dit bijdragen aan verschillende aspecten van de ontwikkeling van jeugdigen, zoals: de fysieke gezondheid (hartziekten, obesitas, diabetes en depressie worden verminderd), de ontwikkeling van het zelfvertrouwen en vermindering van stressgevoelens, het ervaren van sociale successen, positieve relaties met leeftijdsgenoten, minder school uitvallers en delinquent gedrag en verhoogde academische prestaties.³⁴ Negatieve sportervaringen daarentegen hebben ongewenste effecten, zoals een laag zelfvertrouwen, het gevoel hebben niet bij het team te horen en ongewenst gedrag (agressie en geweld).³⁵ Om deze negatieve ervaringen te voorkomen moet volgens de onderzoekers worden geïnvesteerd in een sportomgeving die de positieve uitkomsten kan bewerkstelligen.

V. Heb oog voor handelingsverlegenheid en taboe binnen sportverenigingen

Zoals eerder gezegd leeft vaak het idee bij sportverenigingen dat grensoverschrijdend gedrag bij hen niet voorkomt. Dit kan liggen aan een gebrek aan kennis waardoor men signalen niet ziet. Het kan ook te maken hebben met taboe, angst en gevoeligheid om dit te bespreken en het niet beschikken over het vermogen om het bespreekbaar te maken. Dit kan leiden tot handelingsverlegenheid. Die verlegenheid is vooral groot bij het grijze gebied, dus als niet overduidelijk een voor iedereen algemeen geaccepteerde norm is overschreden en de schade bij het slachtoffer niet fysiek zichtbaar is. De twijfel slaat dan toe: heb ik het wel goed gezien? Is de intentie van de dader niet gewoon goed bedoeld? De reactie van slachtoffers kan ook bijdragen aan de twijfel. Vooral in een ongelijke machtsverhouding kan het voorkomen dat slachtoffers niet duidelijk laten merken dat hun grens is overschreden. In dit soort gevallen kunnen omstanders in twijfel worden gebracht: wie ben ik om hier iets van te vinden? De angst om de vuile was buiten te hangen en bijvoorbeeld goodwill, imagoschade of verlies van leden of subsidie van de gemeente, kunnen ertoe bijdragen dat sportverenigingen ervoor kiezen om weg te kijken en te zwijgen.

VI. Besteed aandacht aan handhaving, procedures en regels

In deze fase komt een normstellend kader in beeld. Een normstellend kader kan namelijk helpen om te handhaven. Er is namelijk sprake van gedeelde normen, deze normen zijn sociaal en actief uitgedragen. Trainers, coaches en andere vrijwilligers zijn getraind om dit te herkennen en te bespreken. Ze worden met een normstellend kader ook ondersteund om te handhaven. Het is dan handig als hiervoor heldere afspraken zijn gemaakt over wat te doen met signalen. Wie is waarvoor verantwoordelijk om de eerste signalen op te pakken, te bespreken, te handhaven en of door te verwijzen? Bied hiervoor ruimte binnen het beleid en betrek bij dit onderdeel ook instanties in de jeugdzorg, maar ook de zedenpolitie, centrum voor seksueel geweld en de sportbonden die ook een rol hebben in de handhaving.

33 Fraser-Thomas, Côte & Deakin, 2005; Schipper-van Velhoven, 2016

34 Fraser-Thomas, Côte & Deakin, 2005

35 Fraser-Thomas, Côte & Deakin, 2005

VII. De rol van communicatie, offline en online

Ontwikkel samen met verenigingen en clubs een campagne. Deze thema's krijgen namelijk niet bij iedere sportclub of vereniging de aandacht die het behoeft. Maak een menukaart met ondersteuning die de gemeente biedt aan sportverenigingen. Zorg dat deze digitaal en offline beschikbaar wordt gesteld. Hierbij valt te denken aan banners, posters, flyers, websites en apps. Zorg dat je aansluit bij de behoefte van gemeenten. Dit kan verschillen, afhankelijk van de omvang van de sportverenigingen en clubs en het type sport. Zorg voor laagdrempelige communicatie voor sportverenigingen en clubs met de gemeente waar men snel terecht kan met vragen en signalen. Houdt rekening met periodiek overleg met vertegenwoordigers van sportverenigingen, gemeente, centra voor seksueel geweld en politie over normstelling en grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast is een actieve communicatie met sportverenigingen over normstelling en grensoverschrijdend gedrag gewenst. Denk hierbij aan websites, posters, campagnes, spotjes op lokale radio en televisie. Tenslotte, zorg voor duurzame berging van een positieve sportcultuur inclusief normstelling en grensoverschrijdend binnen het bestuur van verenigingen. Bied hiervoor de kaders en zorg dat deze bekend zijn. Doe dit fysiek en digitaal. Maak samen met hen een stappenplan en richt je op de rol van het bestuur, de waarden binnen een vereniging, een veilig klimaat waarin grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar is, het aanstellen van een vertrouwenspersoon, de rol van vrijwilligers, leden en ouders/verzorgers en de ondersteuningsmogelijkheden.

VIII. Vertaal het beleid naar een actieplan

Maak een actieplan nadat het beleid is vastgesteld om te voorkomen dat beleid in een la belandt. Het stappenplan richt zich op de rol van de besturen van sportverenigingen bij de waarden binnen een vereniging, het aanstellen van vertrouwenspersonen, VOG's, het vrijwilligersbeleid, leden en ouders/verzorgers en praktische ondersteuningsmogelijkheden vanuit de gemeente. Voorbeelden hiervoor zijn de actieplannen van gemeenten Den Haag, Rotterdam en Utrecht. Dit actieplan draagt bij aan borging van een positieve sportcultuur, inclusief normstelling tegen grensoverschrijdend gedrag binnen het bestuur van verenigingen. Dit actieplan biedt de kaders daarvoor.

4

De rol van professionals en vrijwilligers, en hun inzet in de praktijk

De preventie en aanpak van grensoverschrijdend gedrag is het meest effectief wanneer het samen wordt aangepakt met de professionals en vrijwilligers die betrokken zijn bij de activiteiten van de sportverenigingen en clubs. Hierbij valt te denken aan buurtsportcoaches, sportconsulenten, bestuursleden, jeugdsportcoördinatoren, vertrouwenspersonen en de sportpedagogen. Denk ook aan de sporters zelf, ouders en verzorgers. Zij kunnen vooral in de signalering een belangrijke rol spelen boven op hun dagelijkse werkzaamheden. Hoewel zij allen binnen de vereniging specifieke verantwoordelijkheden en taken hebben is dit voor de leden niet altijd helder. En het is juist voor de leden van belang dat zij weten bij wie zij terecht kunnen met hun vragen over normstelling en grensoverschrijdend gedrag. Sommige gemeenten waaronder Den Haag, Rotterdam en Utrecht maken gebruik van de inzet van professionals om sportverenigingen te begeleiden en te leiden om een positief sportklimaat te creëren waarbinnen grensoverschrijdend gedrag aandacht krijgt. Er zijn coaches en sportgedagogen die sommige gemeenten aanbieden voor alle verenigingen. Dit is anders dan de coaches die in dienst zijn van een vereniging. Deze twee type professionals kunnen elkaar echter wel versterken. Ze kunnen leren van elkaar, ervaring uitwisselen en sparren met elkaar. Zij kunnen klankborden met elkaar en kennis delen. We staan in het bijzonder stil bij de rol en inzet van een buurtsportcoach.

Buurtsportcoach, voorheen combinatiefunctionaris, is een verzamelnaam voor alle functionarissen die werken vanuit de Brede Regeling Combinatiefunctionaris. Een buurtsportcoach is iemand die zich voornamelijk richt op het maken van een verbinding tussen onderwijs, sport en cultuur met als doel om mensen meer te laten sporten en bewegen in de buurt. Een buurtsportcoach werkt in dienst van een gemeente, een school, vereniging of stichting. Een buurtsportcoaches kan ook als taak hebben om zich te richten op een specifieke doelgroep en die meer aan het bewegen en sporten te krijgen of om sport te verbinden aan een specifiek beleidsveld zoals de jeugdzorg. Andere buurtsportcoaches richten zich binnen een wijk op alle inwoners. Sommige buurtsportcoaches houden zich bezig met uitvoering van sport- en beweegactiviteiten en begeleiden van groepen. Soms worden buurtsportcoaches ingezet om vooral te coördineren en te verbinden. Een gemeente kan op uiteenlopende manieren buurtsportcoaches inzetten, bijvoorbeeld om clubs en verenigingen te ondersteunen ten behoeve van een positieve sportklimaat en aanpak van grensoverschrijdend gedrag en normstelling. Buurtsportcoaches worden voornamelijk ingezet door gemeenten bij sport en bewegen: 84 procent versus 16% voor de cultuursector.³⁶

36 Evaluatie Regeling Brede Combinatiefunctiess, Regioplan, november 2021

De inzet van buurtsportcoaches ten behoeve van de sport wordt door gemeenten als zeer positief ervaren. Of het nu is om kinderen op en rondom school meer te laten sporten, bijzondere aandacht te besteden aan inwoners in achterstandswijken, mensen met een beperking te bereiken of om discriminatie van seksuele geaardheid te bespreken en aan te maken in samenwerking met de LHBTIQ+-doelgroep en het COC. Op dezelfde manier kunnen buurtsportcoaches ingezet worden om sportverenigingen te ondersteunen bij de aanpak van grensoverschrijdend gedrag en normstelling. De rol van buurtsportcoaches is stimuleren, verbinden, doorverwijzen, aanjagen, begeleiden en toevoegen van kennis binnen verenigingen en clubs.

Hoe zet je deze professionals in de praktijk in?

Om deze vraag te beantwoorden kijken we naar de inzet van buurtsportcoaches en sportpedagogen in Rotterdam.

In Rotterdam zijn de buurtsportcoaches ondergebracht bij Rotterdam Sportsupport. Rotterdam Sportsupport is een organisatie die zich inzet voor verenigd sporten. In samenwerking met ruim 350 sportverenigingen zet Rotterdam Sportsupport zich in om de inwoners van de stad aan het sporten te krijgen en te houden. Zo kunnen sportverenigingen lid worden van een community Sportplusverenigingen die een ruimte ontmoetingsfunctie bieden in de wijk met bijbehorende activiteiten aanbod voor diverse doelgroepen. Bijvoorbeeld een werkplein voor Wajongeren (jongeren die op een relatief jonge leeftijd arbeidsongeschikt zijn geworden) en reïntegreerders. Of een plaats waar mensen met gezondheidsproblemen terecht kunnen voor een passend, laagdrempelig sportaanbod en voor advies en de juiste begeleiding bij bewegen. Ook een locatie voor huiswerkbegeleiding en/of een tweede thuis voor wijkbewoners – in het bijzonder een ontmoetingsplaats voor (hang)jeugd en senioren zijn voorbeelden. Alvorens een sportvereniging lid kan worden van deze community wordt deze getoetst op onder andere een veilig sportklimaat. Rotterdam zet ook sportpedagogen in voor verenigingen. Zij, bijvoorbeeld de trainers, krijgen extra pedagogische ondersteuning van een professionals die meerdere dagen per week aanwezig is op de locatie van de vereniging om ondersteuning te bieden bij vragen over veiligheid, gezondheid en ontwikkeling van jeugdigen.

Om dit voor elkaar te krijgen wordt het jeugd kader bij verenigingen geschoold, wordt gewerkt aan het bewustzijn van hun rol in de ontwikkeling van hun spelers en worden hun pedagogische vaardigheden vergroot. Dit alles zorgt ervoor dat zij, samen met de vertrouwenscontactpersoon van betekenis kunnen zijn voor kinderen en ouders met kleine en grotere problemen. Met een speciale cursus gericht op leeftijdsspecifiek kenmerken van jonge spelers besteden de sportpedagogen extra aandacht aan opvoedkundige vragen waar trainers mee kunnen zitten. Met deze cursus krijgen trainers handvatten hoe ze met leeftijdsspecifieke kenmerken om kunnen gaan waardoor zij gedrag beter leren begrijpen. Wanneer trainers weten welk gedrag typisch is voor een bepaalde leeftijd kunnen zij ook inschatten wanneer bepaald gedrag nog niet, of niet meer bij een bepaalde leeftijd hoort. Zo kan in overleg met ouders en samen met de pedagoog en/of de vertrouwenscontactpersoon ervoor gezorgd worden dat kinderen de ondersteuning krijgen die zij nodig hebben om met plezier te kunnen blijven sporten en mee te komen met zijn/haar leeftijdsgenoten. Ook kan de pedagoog de ouders of de club in contact brengen met lokale opvoed- en opgroeiorganisaties en welzijnspartijen. Daarnaast heeft de pedagoog goede contacten met Centrum Veilige Sport en Veilig Thuis.³⁷

37 Informatie verkregen van medewerkers werkzaam bij Rotterdam Sport Support die deelnamen aan meerdere digitale sessies over grensoverschrijdend gedrag en normstelling voor sportverenigingen, 2021.

5

De rol van omstanders en wat kan een gemeente doen om die rol te versterken

In de aanpak van grensoverschrijdend gedrag kunnen omstanders een belangrijke rol spelen. Omstanders zijn mensen die getuige zijn van grensoverschrijdend gedrag, maar die niet direct als pleger of slachtoffer erbij betrokken zijn. Daarnaast heb je ook prosociale omstanders, dat zijn mensen die een positieve en wenselijke bijdrage willen leveren wanneer zij getuige zijn van grensoverschrijdend gedrag. Zij handelen binnen de wet- en regelgeving. Ze grijpen actief in de situatie in, door zich uit te spreken, door anderen te overtuigen om te reageren of door hulp in te roepen.

Belangrijke elementen bij ingrijpen is de houding van deelnemers ten opzichte van de situatie en hun houding ten opzichte van de slachtoffergroep. Uit internationaal onderzoek blijkt dat grensoverschrijdend gedrag vaak kan worden beëindigd door het tijdig te signaleren, bespreekbaar te maken en een sociale norm te stellen. Maar omstanders weten vaak niet hoe ze moeten ingrijpen, of zijn bang om dat te doen. Tijdens de online sessies die we organiseerden met sportverenigingen over grensoverschrijdend gedrag en normstelling kwam naar voren dat omstanders het niet alleen moeilijk vinden om het te herkennen, maar ook dat zij het lastig vinden om in te grijpen en niet weten wat te doen en behoefte hebben aan praktische kennis en begeleiding. Om die reden wordt naast deze handreiking ook voor vrijwilligers en professionals een handreiking gemaakt. Gemeenten zouden kunnen overwegen om deze kennis breed in te bedden binnen sportverenigingen en er blijvend aandacht voor te hebben. We staan hier daarom hier kort stil bij hoe omstanders te activeren.

Hoe omstanders toe te rusten?

Omstanders rust je toe om te kunnen ingrijpen door in te zetten op de houding van de deelnemers ten opzichte van de specifieke grensoverschrijdende situatie. Bied informatie aan over de specifieke vorm van grensoverschrijdend gedrag waar de interventie op gericht is. Kennis over dit onderwerp helpt de deelnemers bij het herkennen van grensoverschrijdend gedrag en het nemen van verantwoordelijkheid. De volgende vragen kunnen daarbij als richtlijn fungeren: wat houdt specifiek grensoverschrijdend gedrag in, bijvoorbeeld discriminatie of verkrachting? Wat zijn de misvattingen en 'mythes' over grensoverschrijdende gedrag?

Om een positieve houding van de deelnemers ten opzichte van de groep slachtoffers te krijgen, kan worden ingezet op het empathisch vermogen. Daarbij dient rekening te worden gehouden met de kenmerken van de doelgroep zoals mensen die deel uitmaken van een geprivilegieerde groep en mensen die deel uitmaken van een (potentiële) slachtoffergroep. Tijdens de interventie dienen mensen met een geprivilegieerde positie (zoals mannen, witte mensen, heteroseksuele mensen, niet-moslims of mensen zonder een beperking) bewust te worden gemaakt van hun ge-

privilegieerde positie en de mogelijkheid te krijgen hierop te reflecteren tijdens de interventie en hen te laten praten over hun houding ten opzichte van de slachtoffergroep. Als er deelnemers uit de potentiële slachtoffergroep aanwezig zijn, dienen zij de ruimte te krijgen om te vertellen over hun ervaringen, waarna een discussie over privilege gevoerd kan worden.

Een ander belangrijk onderdeel is de inzet op het beïnvloeden van sociale normen en (gezamenlijk) verantwoordelijkheidsgevoel van de doelgroep. De inzet van rolmodellen en een collectieve norm kunnen dit faciliteren. De angsten van omstanders bij het niet ingrijpen dient aandacht te krijgen en te worden aangekaart, zoals de angst voor statusverlies of angst om het verkeerd te doen.

Wanneer interventieprogramma's worden gemaakt voor zowel potentiële daders als potentiële slachtoffers, dient er voor te worden gezorgd dat dat ingrijpen wordt gezien als een universele verantwoordelijkheid van alle deelnemers. De wetenschappelijke literatuur rondom omstandergedrag is gefocust op de vraag welke factoren en omstandigheden ervoor zorgen dat een passieve omstander wel of niet sociaal gedrag toont. Het bekendste model om omstandergedrag te begrijpen, is het Bystander Intervention Model, bestaande uit de volgende vijf stappen³⁸: (1) herkennen dat er grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt; (2) de situatie als ernstig genoeg beoordelen, waarbij ingrijpen noodzakelijk wordt geacht; (3) verantwoordelijkheid nemen om in te grijpen; (4) weten hoe in te grijpen; (5) actief ingrijpen. Bij elke stap zijn er cognitieve, soms onbewuste obstakels die een omstander moet overwinnen om de volgende stap te kunnen maken. De stappen verwijzen dan ook naar een ja/nee-beslissing van de omstander. Wanneer het antwoord op de eerste stap 'ja' is, wordt er een beslissing gemaakt over de tweede stap enzovoort, en wanneer bij een stap het antwoord 'nee' is, grijpt de omstander niet in. Bij elke stap spelen er bepaalde mechanismen die het doorlopen van de stappen bevorderen of belemmeren. De interventie heeft de grootste slagingskans als alle elementen van het Bystander Intervention Model in het interventieprogramma zijn opgenomen. Movisie heeft een stappenplan ontwikkeld en een bijbehorende publicatie over hoe je omstanders activeert. Het stappenplan is via deze link te downloaden: [Omstanders-activeeren-stappenplan.pdf \(movisie.nl\)](#) en de publicatie via deze link: [Grensoverschrijdend-gedrag-aanpakken-rapport-nov21.pdf \(movisie.nl\)](#).

Het is ook van belang om het programma inhoudelijk toe te spitsten op het specifieke grensoverschrijdende gedrag en gebruik te maken van een combinatie van theoretische kennis met praktische vaardigheden, toegespitst op de kenmerken van het specifieke grensoverschrijdende gedrag. De vaardigheden die geleerd worden dienen ook toepasbaar te zijn, hiervoor kan worden gewerkt met oefeningen of rollenspellen. Deelnemers aan een programma om in te grijpen bij grensoverschrijdend gedrag hebben ook vaardigheden nodig die toegespitst zijn op de kenmerken van de specifieke grensoverschrijdende situatie. Interventieprogramma's zijn effectiever naarmate ze langer duren.

38 Latané & Darley, 1970

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken